

Tourism Development Sustainable Floating Markets, on the Basis of Identity and Community Participation: a Case Study of the Damnoen Saduak Floating Market in Ratchaburi Province**

Teeraporn Thongpanya*

Abstract

This qualitative research aimed to study the identities of and the demands on Damnoen Saduak floating market in order to propose tourism development guidelines. In-depth interviews and focus groups were conducted on a sample of 20 persons selected by snowballing and purposive methods. They were members of the community-entrepreneurs and government officials. 32 tourists were also accidentally sampled for interviewing. The results therefrom were analyzed to arrive at the main points.

It was found that the identity of Damnoen Saduak varied according to time periods: 1) an agrarian community dependent on water transport; 2) a floating market community for tourism of the local people's way of life; and 3) a floating market community for fully-fledged tourism. Damnoen Saduak Floating Market thus came to be subject to the different demands of the tourists, the entrepreneurs and government officials.

It is recommended that tourism development for sustainability at Damnoen Saduak Floating Market be divided into short-term, medium-term and long-term activities

Keywords: floating market tourism, sustainable development, identity, participation, Damnoen Saduak

*Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Ngam Wong Wan Rd, Chatuchak, Bangkok 10900. E-mail: fsoctrp@ku.ac.th

**Received November 8, 2017; Accepted January 29, 2018

วารสารสังคมศาสตร์

ปีที่ 48 ฉบับที่ 2 (2561):....

<http://www.library.polsci.chula.ac.th/journal2>

คณะรัฐศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานของอัตลักษณ์และการมีส่วนร่วม ร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี**

ธีราพร ทองปัญญา*

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงคุณภาพนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์และความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวก รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก ในการวิจัย ได้ทำการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ จำนวน 20 คน ซึ่งเป็นคนในชุมชน ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ นอกจากนี้ได้สัมภาษณ์กับกลุ่มนักท่องเที่ยวโดยใช้การสุ่มแบบบังเอิญ จำนวน 32 คน และใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสรุปประเด็นสำคัญ

พบว่า อัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกสามารถสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะที่มีการแปรเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ยุคคือ 1) ชุมชนแห่งการสัญจรทางน้ำของเกษตรกรท้องถิ่น 2) ชุมชนตลาดน้ำแห่งการท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตคนท้องถิ่น และ 3) ชุมชนตลาดน้ำแห่งการท่องเที่ยวที่เข้มข้น โดยความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีความแตกต่างกันไปตามกลุ่มของบุคคล 3 กลุ่ม คือ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ส่วนแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกสามารถดำเนินการได้ทั้งในระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวตลาดน้ำ, การพัฒนาอย่างยั่งยืน, การมีส่วนร่วม, อัตลักษณ์

*อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ แขวง
ลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 อีเมล fsoctrp@ku.ac.th

**ได้รับบทความ 8 พฤศจิกายน 2560; อนุมัติให้จัดพิมพ์ 29 มกราคม 2561

บทนำ

การท่องเที่ยวถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจอย่างเห็นได้ชัดเจน โดยก่อให้เกิดการขยายตัวของ GDP เกิดการสร้างงาน เพิ่มมูลค่าการส่งออกและมูลค่าภาษี รวมทั้งการกระตุ้นการลงทุน การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ และการใช้จ่ายเงินของภาครัฐ ด้วยเหตุนี้เศรษฐกิจการท่องเที่ยว (visitor economy) จึงกลายเป็นเสาหลักในการพัฒนาทางสังคม หากจัดการได้อย่างถูกต้องและมีความรับผิดชอบ การท่องเที่ยวจะเป็นตัวจักรสำคัญที่ขับเคลื่อนภาคเศรษฐกิจและสังคม และยังเป็นตัวเชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศและความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมได้ (Jira Buathong 2014, 27) สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทยถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจเช่นกัน โดยในปี พ.ศ. 2559 พบว่า ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติถึง 53.7 พันล้านเหรียญสหรัฐ ซึ่งอยู่เป็นอันดับที่ 4 ของโลก (World Travel and Tourism Council 2017, 7) ดังนั้นการพัฒนาให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยยังคงมีความมีคุณค่าและสามารถดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนอย่างสม่ำเสมอจึงถือเป็นสิ่งจำเป็นที่ทุกฝ่ายต้องมีความตระหนักและร่วมกันคิดทำให้เกิดขึ้น

จังหวัดราชบุรี เป็นจังหวัดหนึ่งในภาคกลางของประเทศไทยที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย และยังได้ถูกเลือกให้เป็น 1 ใน 22 เมือง ภายใต้แนวคิด “12 เมืองต้องห้าม...พลาด” (Ratchaburi Provincial Office. Information and Communication Sector 2015, 6, 24) ซึ่งถ้าหากมองการท่องเที่ยวตลาดน้ำที่เก่าแก่และเป็นที่ยู้งกันดีของจังหวัดราชบุรี คงหนีไม่พ้นที่จะนึกถึงตลาดน้ำดำเนินสะดวก ดังจะเห็นได้จากการปรากฏอยู่ในคำขวัญประจำจังหวัดราชบุรีที่ว่า “คนสวยโพธาราม คนงามบ้านโป่ง เมืองโอ่งมังกร วัดขนอนหนังใหญ่ ตื่นใจถ้ำงาม ตลาดน้ำดำเนิน เพลินค้างคาวร้อยล้าน ย่านยี่สกปลาดี” (Mathukorn Thongsopa et al. 2011, 53) แต่จากการวิเคราะห์สภาพปัญหาการพัฒนาจังหวัดราชบุรีพบว่า จังหวัดราชบุรียังมีปัญหาที่จะต้องเร่งรัดดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐาน รวมถึงปัญหาน้ำเสียในคลองดำเนินสะดวก ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในการแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่ของอำเภอดำเนินสะดวก คือ ประชาคมมีความต้องการให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ส่งเสริมอยู่เย็นเป็นสุข (Ratchaburi Provincial Office. Information and Communication Sector 2014, 14, 20)

ดังนั้นการค้นหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำให้มีความยั่งยืนจึงเป็นเรื่องหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อชุมชนและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้หลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเข้ามาร่วมกับหลักของการมีส่วนร่วม โดยคำนึงถึงอัตลักษณ์ของความเป็นตลาดน้ำที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ต้องการคงรักษาไว้ เพื่อช่วยให้ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืนที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ท่องเที่ยว อันนำไปสู่การปรับใช้ในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ซึ่งหากไม่ร่วมกันหาแนวทางการพัฒนาต่อไปอาจทำให้การกล่าวถึงคำขวัญประจำจังหวัดราชบุรีที่เอ่ยถึง “ตลาดน้ำดำเนิน” คงเหลือแค่ภาพให้เป็นความทรงจำกับคนรุ่นต่อไปเท่านั้น

บทความวิจัยนี้จึงสะท้อนให้เห็นภาพของอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่มีการเปลี่ยนแปลงเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นฐานคิดหนึ่งของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ที่ได้ร่วมกันพิจารณาถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้คงความยั่งยืนต่อไป โดยคำว่า “การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืน” ในที่นี้หมายถึง การพัฒนาการท่องเที่ยวของตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้สามารถคงอยู่ต่อไปในอนาคตได้ โดยที่ส่งผลดีต่อสังคมหรือชุมชน ทั้งในแง่ของทรัพยากรต่าง ๆ ที่ยังคงอยู่และประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงไปสู่สภาพทางสังคมและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี ในขณะที่ผู้มาเยือนทั้งที่เป็นนักท่องเที่ยวหรือนักทัศนาจรได้ประโยชน์ทั้งในแง่ของความสดวกกายและความสบายใจจากการได้มาเยือนตลาดน้ำดำเนินสะดวก

วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้อาศัยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ในการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของตลาดน้ำ รวมทั้งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืนกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักได้ใช้เทคนิค Snowball sampling และการเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งมีเกณฑ์ในการเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักดังนี้ 1) เป็นผู้รู้ข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก 2) เป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก เช่น เป็นเจ้าของพื้นที่ เป็นผู้ใช้ประโยชน์หรือได้รับประโยชน์ เป็นผู้พัฒนาหรือแก้ไขปัญหา เป็นต้น และ 3) เป็นผู้ที่มีความยินดีในการให้ข้อมูลและต้องการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จากเกณฑ์ทั้ง 3 ข้อดังกล่าวข้างต้นทำให้ได้จำนวนผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้น 20 คน สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มคนในชุมชนและผู้ประกอบการ จำนวน 17 คน และ 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ จำนวน 3 คน

ในส่วนของขั้นตอนการศึกษาลักษณะตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีแนวคำถามที่เป็นลักษณะปลายเปิดสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) แบบไม่เป็นทางการ (informal interview) กับผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 20 คน ร่วมกับการจดบันทึก (field note) และการใช้เครื่องบันทึกเสียง ซึ่งได้รับความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้งนี้ เพื่อให้ได้มีการถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน และมุมมองเกี่ยวกับความเป็นอัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้อย่างเต็มที่ รวมไปถึงประเด็นความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กับกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกโดยใช้การสุ่มแบบบังเอิญ (accidental sampling) จำนวน 32 คนเพิ่มเติมจากผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนถึงความเป็นอัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกและความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำ

ดำเนินสะดวกในอีกด้านหนึ่งที่เป็นของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกในฐานะเป็นลูกค้าผู้มาใช้บริการและสนับสนุนให้แหล่งท่องเที่ยวนี้ยังคงอยู่ต่อไปได้ซึ่งข้อมูลที่ได้ทั้งจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและกลุ่มนักท่องเที่ยวนี้ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) เพื่อนำไปสู่การได้ข้อมูล 2 ส่วน คือ 1) ข้อมูลที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้อย่างครอบคลุมและถูกต้อง อันเนื่องจากการได้ตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง ซึ่งเป็นไปตามหลักเทคนิคสามเส้าต่างแหล่งข้อมูล (source triangulation) ของวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ และ 2) ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้อย่างครอบคลุมจากทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งข้อมูลทั้งสองส่วนนี้ได้ถูกนำมาสรุปเป็นผลข้อมูลเบื้องต้นสะท้อนกลับคืนแก่ผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลดังกล่าว และยังเป็นข้อมูลส่วนหนึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลหลักได้สามารถนำมาช่วยในการพิจารณากำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืนที่สอดคล้องกับความต้องการและความเป็นจริงในปัจจุบัน

ในขั้นตอนของการหาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนนั้น ได้ใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) กับผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีความยินดีและสะดวกในการสะท้อนความคิดเห็นร่วมกับบุคคลอื่น ส่วนผู้ให้ข้อมูลหลักที่ไม่สะดวกใจในการร่วมสนทนากลุ่มได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกแทน ซึ่งเป็นผู้ที่อยู่ในกลุ่มของผู้ประกอบการโดยมีเพียง 2 ท่านเท่านั้น และได้ใช้คำถามที่เป็นลักษณะปลายเปิดเดียวกันในการถามเกี่ยวกับความคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกอย่างไรให้ยังคงอยู่คู่กับคนในพื้นที่ต่อไป และหลังจากได้ข้อมูลที่ได้มาจากการสนทนากลุ่มและการสัมภาษณ์เชิงลึกข้างต้นแล้ว จึงได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (content analysis) โดยบูรณาการข้อมูลที่สอดคล้องไว้ด้วยกัน และคงข้อมูลที่มีความเห็นแตกต่างไว้ เพื่อสะท้อนถึงแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่หลากหลายและมาจากผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด

ผลการศึกษา

อัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวก

“ตลาดน้ำดำเนินสะดวก” เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในจังหวัดราชบุรี โดยถือเป็นตลาดน้ำแห่งแรกของประเทศไทย แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งที่ตั้งจากเดิมซึ่งอยู่บริเวณปากคลองลัดพลีหรือคลองลัดราชบุรีมาสู่คลองต้นเข้ในปัจจุบัน แต่ภาพตัวแทนของความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่ทั้งคนไทยและคนต่างชาติยังยอมรับและถือเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความแตกต่างจากตลาดน้ำแห่งอื่น ๆ ของสังคมไทย นั่นคือ ภาพของพ่อค้าแม่ค้าที่ยังคงพายเรือขายของ ซึ่งมีลักษณะของการพายไปพามาและรอขายล่องในคลอง ไม่ได้จอดท่าใดท่าหนึ่ง และมีการซื้อขายกันในเรือจริง ๆ ระหว่างพ่อค้าแม่ค้ากับนักท่องเที่ยว ดังนั้นภาพตัวแทนดังกล่าวข้างต้นนี้จึงเป็นเสน่ห์สำคัญที่ช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวต่างชาติมีความต้องการมาเยือนที่ตลาด

น้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ เนื่องจากเป็นวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างจากที่เขาเหล่านั้นพบเห็นในชีวิตประจำวันของตน

อย่างไรก็ตาม ตลาดน้ำดำเนินสะดวกยังถือเป็นตัวอย่างของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะเมื่อมีความเจริญเข้าสู่ชุมชนจึงได้ทำให้ชุมชนมีวิถีชีวิตบางอย่างที่เปลี่ยนไปพร้อมกันกับอัตลักษณ์ของความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกก็ได้มีการถูกประกอบสร้างขึ้นโดยแปรเปลี่ยนไปตามบริบท สถานการณ์ และเวลา ซึ่งเมื่อพิจารณาลำดับเหตุการณ์สำคัญที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้เล่าสู่กันฟังและเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นกับตลาดน้ำแห่งนี้ทำให้สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ยุค ซึ่งการประกอบสร้างอัตลักษณ์ชุมชนตลาดน้ำในแต่ละยุคมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและเศรษฐกิจดังนี้

1. ชุมชนแห่งการสัญจรทางน้ำของเกษตรกรท้องถิ่น พบว่า ภาพตัวแทนที่สะท้อนถึงอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำ คือ ภาพแม่ค้าที่พายเรือนำผลผลิตจากสวนของตนมาแลกเปลี่ยน/ซื้อขายกันทางน้ำอย่างหนาแน่น จนแทบไม่มีพื้นที่ว่างของคลอง (“...เรียกว่าเดินข้ามคลอง เดินในเรือได้เลย”) ซึ่งกลายเป็นสัญลักษณ์ที่ชุมชนให้ความหมายถึงอัตลักษณ์ของตลาดน้ำในยุคนี้ ร่วมกับการแต่งกายของแม่ค้าที่มีลักษณะตรงกันคือการสวมเสื้อแขนยาวสีเข้มและใส่อบ ซึ่งทำให้มีลักษณะโดดเด่นไม่เหมือนใครและเสริมให้อัตลักษณ์ความเป็นชุมชนแห่งการสัญจรทางน้ำของเกษตรกรท้องถิ่นมีความเข้มแข็งมากขึ้น ทั้งนี้ภาพของอัตลักษณ์ที่เกิดขึ้นในยุคนี้ถือได้ว่าเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงที่ได้มีการขุดคลองดำเนินสะดวกขึ้นมาเพื่อเชื่อมการคมนาคมทางน้ำ จนทำให้กลายเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันทางเรือ

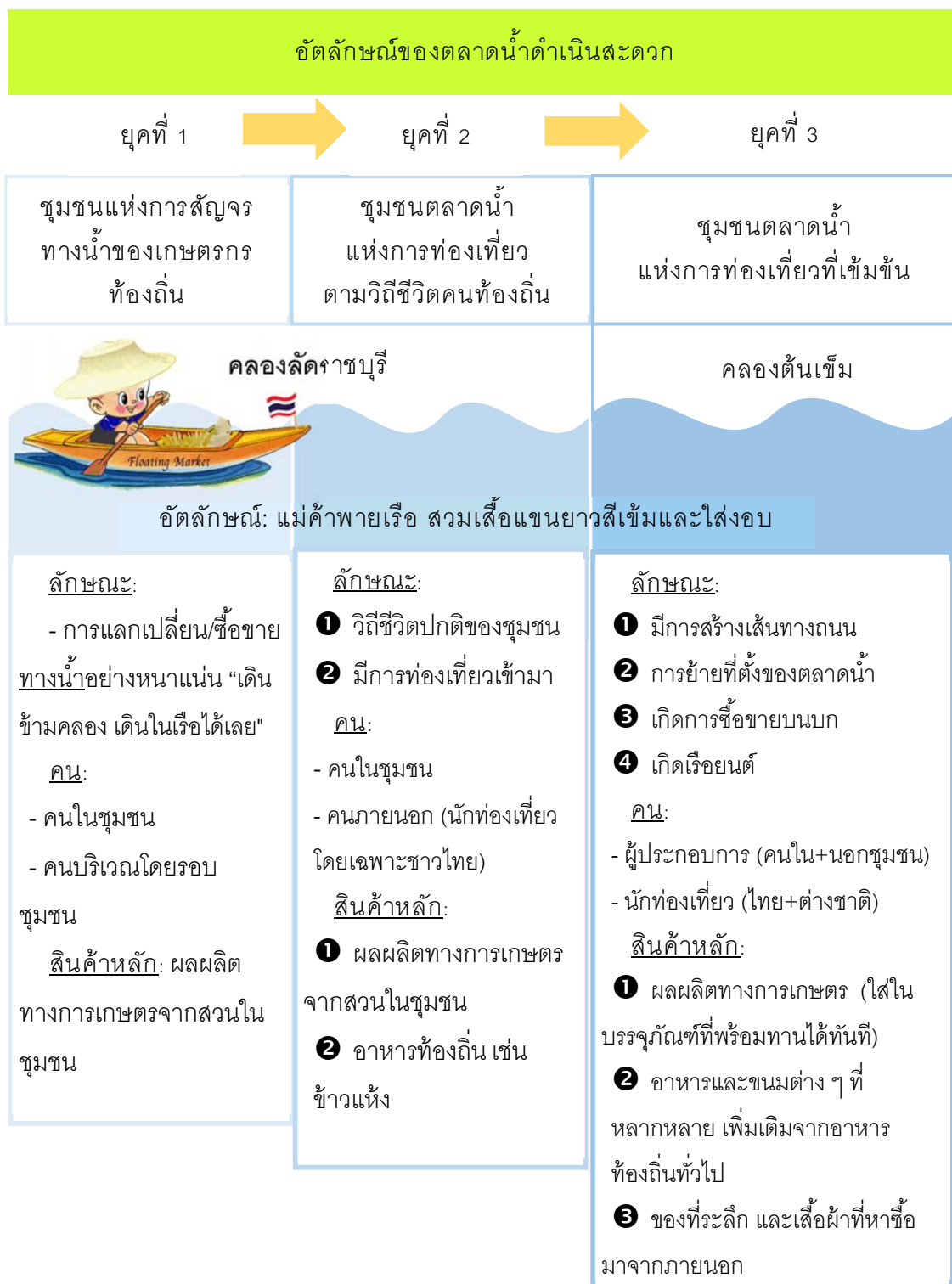
2. ชุมชนตลาดน้ำแห่งการท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตคนท้องถิ่น พบว่า ภาพที่ได้สะท้อนออกมาในยุคที่ 1 ได้กลายเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้คนภายนอกชุมชนมีความต้องการที่จะเข้ามาสัมผัส จนนำไปสู่การเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ.2510 ด้วยการส่งเสริมจากภาครัฐ ซึ่งในขณะนั้นหมายถึงตลาดน้ำที่อยู่บริเวณปากคลองลัดพลี ดังนั้น ภาพแทนความจริงของชุมชนตลาดน้ำยุคนี้จึงมีความหมายที่แตกต่างจากเดิมซึ่งเป็นเพียงการสัญจรทางน้ำที่มีการนำผลผลิตมาแลกเปลี่ยน/ซื้อขายกันระหว่างพ่อค้าแม่ค้ากับคนในชุมชน ไปสู่ชุมชนตลาดน้ำที่มีการท่องเที่ยวมาเชื่อมโยงคนในชุมชนกับคนภายนอก และใช้อัตลักษณ์ของชุมชนที่มีอยู่เดิมมาเป็นสะพานเชื่อมให้นักท่องเที่ยวเดินข้ามเข้ามาเยือนชุมชนตลาดน้ำแห่งนี้

3. ชุมชนตลาดน้ำแห่งการท่องเที่ยวที่เข้มข้น พบว่า อัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อรัฐได้มีการสร้างเส้นทางถนนขึ้นมามีบริเวณฝั่งทางด้านคลองต้นเข็ม ซึ่งส่งผลให้เกิดการย้ายที่ตั้งของตลาดน้ำดำเนินสะดวกจากปากคลองลัดพลีมาสู่คลองต้นเข็มในปัจจุบัน ด้วยความสะดวกของการเข้าถึงได้ง่ายขึ้นจากการมีถนนเข้ามา และคนในชุมชนฝั่งคลองต้นเข็มได้ตอบรับกับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวด้วยการหันมาเปลี่ยนแปลงอาชีพจากชาวสวนกลายเป็นนักธุรกิจและเปลี่ยนพื้นที่จากสวนกลายเป็น

พื้นที่ทำธุรกิจท่องเที่ยวตลาดน้ำขึ้นมาใหม่และใช้กลยุทธ์ต่าง ๆ ในการแข่งขันเพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาตลาดน้ำของตน ร่วมกับการสร้างเครือข่ายกับบริษัททัวร์ต่าง ๆ ดังนั้นอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นั่นคือ จากการมีเฉพาะเรือพายและสินค้าทางการเกษตรได้ไปสู่การใช้เรือยนต์และนำของที่ระลึก เสื้อผ้า จากภายนอกชุมชนเข้ามาบริการนักท่องเที่ยว ร่วมกับการมีอาหารและขนมต่าง ๆ เสริมเพิ่มเติมเข้ามา และที่สำคัญคือ ภาพของตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่ค้าขายกันทางน้ำได้เปลี่ยนไปสู่การซื้อขายบนบกร่วมด้วย ดังที่ปรากฏในปัจจุบัน

จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นสิ่งที่คนในชุมชนและสังคมได้เป็นผู้ประกอบสร้างขึ้น และเมื่อเกิดขึ้นแล้วก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ จึงทำให้การก่อรูปของอัตลักษณ์เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นได้ตลอดในฐานะเป็นผลผลิตของชุมชนและสังคมที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องจากการช่วงชิงความหมายทั้งในความเป็นตลาดน้ำแบบเก่าและแบบใหม่ ซึ่งกลายเป็นการซ้อนทับกัน โดยมาจากการพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และขยายเครือข่ายทางสังคมออกไปสู่คนภายนอก จนก่อให้เกิดการปรับสร้างอัตลักษณ์ทั้งระดับภายในของปัจเจก คือ ตัวตนที่มีความรู้สึกและพฤติกรรมที่ปรับเปลี่ยนไป และอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการเป็นสมาชิกของชุมชนตลาดน้ำ ซึ่งได้ข้ามความแตกต่างระหว่างรูปแบบเก่ากับรูปแบบใหม่ จึงทำให้มีการคงภาพตัวแทนของอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้ นั่นคือ “แม่ค้าที่มีการพายเรือขายของ สวมเสื้อแขนยาวสีเข้ม และใส่อบ” ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวและยังคงความแตกต่างจากตลาดน้ำแห่งอื่นในขณะที่ลักษณะของชุมชนตลาดน้ำ ผู้คนที่เกี่ยวข้องและสินค้าหลักที่มีอยู่ในตลาดน้ำได้มีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ดังนั้น ภาพของอัตลักษณ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงสามารถแสดงให้เห็นได้ทั้งในลักษณะเด่นที่มีอยู่ร่วมกันของทั้ง 3 ยุค และลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปจากยุคแรก ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1: อัตลักษณ์ตลาดน้ำดำเนินสะดวกจากยุคที่ 1 ถึงยุคที่ 3

จากแผนภาพที่ 1 สะท้อนให้เห็นถึงการมีลักษณะเด่นร่วมกันของทั้ง 3 ยุค กล่าวคือ การยังคงสภาพของ
แม่ค้าขายเรือ สวมเสื้อแขนยาวและใส่สบง ที่เรียกได้ว่าเป็นอัตลักษณ์แต่เดิมมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งการ

สะท้อนถึงลักษณะที่แปรเปลี่ยนไปจากยุคแรกมาสู่ยุคปัจจุบัน ได้แก่ จุดที่ตั้งของตลาดน้ำ ลักษณะที่ปรากฏของตลาดน้ำ บุคคลที่เข้ามาเกี่ยวข้อง และสินค้าหลักที่มีวางจำหน่ายอยู่ในตลาดน้ำ

ทั้งนี้ อดีตลักษณะที่เป็นภาพของแม่ค้าพายเรือ สวมเสื้อแขนยาวสีเข้ม และใส่อบดังก่อว่าในปัจจุบันนั้น ไม่ได้ปรากฏกับแม่ค้าหรือผู้ประกอบการทุกรายที่ทำการค้าขายอยู่ในตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ ซึ่งจริง ๆ แล้วเป็นสิ่งที่หลายฝ่ายต่างยอมรับว่าเป็นจุดที่ทำให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีความแตกต่างจากตลาดน้ำแห่งอื่น และยังถือเป็นจุดขายสำคัญที่ช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเยือนตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งก็ได้สะท้อนถึงความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้คงความแตกต่างดังกล่าว นั้นไว้เช่นกัน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ได้เคยมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกในยุคก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงมาสู่ยุคปัจจุบัน ดังที่จะกล่าวต่อไปในหัวข้อความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวก

ความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากการที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกเป็นตลาดน้ำที่เกิดขึ้นมายาวนาน ทำให้ในแง่มุมมองของความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกในปัจจุบันจึงพบว่า มีความหลากหลายแตกต่างกันไปตามประสบการณ์และการรับรู้ที่ได้สัมผัสจากการมาเที่ยวหรือพบเห็นในปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งความต้องการจากคนรุ่นเก่าที่เคยได้สัมผัสวิถีชีวิตแบบเดิม ๆ ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกมาก่อนแล้วได้มีโอกาสเห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของตลาดน้ำแห่งนี้ รวมถึงการได้กลับมาเยือนตลาดน้ำแห่งนี้อีกครั้ง ซึ่งได้มีนัยของความต้องการที่สะท้อนให้เห็นความเป็นธรรมชาติที่ไม่ต้องมีการปรุงแต่งอย่างในปัจจุบัน โดยสามารถจำแนกความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ตามประเภทของกลุ่มบุคคล ดังนี้

1. นักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่มาเยือนตลาดน้ำดำเนินสะดวกพบว่า ในปัจจุบันเป็นชาวต่างชาติค่อนข้างมากกว่าชาวไทย ซึ่งทำให้เสียงสะท้อนที่ได้รับจากนักท่องเที่ยวถึงความต้องการที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงมีความหลากหลายกันไป กล่าวคือ

1.1 ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ พบว่า นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติมุ่งเน้นในเรื่องการให้บริการที่ดีของผู้ประกอบการ ทั้งการพูดและการแสดงออกทางสีหน้าท่าทาง โดยความประทับใจที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกของชาวต่างชาติมักเป็นเรื่องของการยิ้มแย้มแจ่มใสเวลาที่มีการซื้อขายกับพ่อค้าแม่ค้า แม้บางครั้งผู้ประกอบการบางรายไม่สามารถพูดภาษาต่างประเทศของนักท่องเที่ยวได้ แต่พอจวนภาษาได้สามารถใช้ในการสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้เป็นอย่างดี ร่วมกับการมีป้ายบอกราคาแบบสั้น ๆ ง่าย ๆ โดยแสดงด้วยตัวเลขอารบิกของแม่ค้า-พ่อค้า และบางร้านค้าในตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งช่วยสร้างความ

เข้าใจระหว่างกันได้ แต่สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งของการต้องการมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกก็คือ การได้เห็นวิถีชีวิตการค้าขายทางน้ำที่มีแม่ค้าพายเรือขายของ และการได้ล่องเรือตามคลอง

1.2 ความต้องการของนักท่องเที่ยวชาวไทย พบว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยมุ่งเน้นในเรื่องของการมีบรรยากาศในอาชีพของผู้ประกอบการที่ไม่เอาเปรียบหรือคดโกงผู้มาเที่ยว ทั้งนี้เนื่องจากสินค้าต่าง ๆ ที่มีวางขายอยู่ในตลาดน้ำดำเนินสะดวกส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่มียู่ทั่วไปในสังคมไทย ทำให้หากมีการตั้งราคาหรือคิดราคาที่ไม่เหมาะสม ทางนักท่องเที่ยวชาวไทยจะทราบได้ทันทีและหากต้องเจอประสบการณ์ที่ไม่ดีก็จะนำไปสู่การบอกต่อและไม่อยากกลับมาเที่ยวซ้ำอีก นอกจากนี้เรื่องของอัตราค่าบริการหรือความมีน้ำใจไมตรีที่ผู้ประกอบการมีต่อนักท่องเที่ยวก็ถือเป็นความต้องการสำคัญอีกเรื่องหนึ่งที่นักท่องเที่ยวอยากให้อยู่ในความเป็นผู้ประกอบการคนไทย เช่น การคอยแนะนำหรือช่วยเหลือนักท่องเที่ยว การยินดีให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว โดยไม่ได้มุ่งหวังต้องได้ผลประโยชน์จากการขายเท่านั้น

ทั้งนี้ สิ่งหนึ่งที่เป็นความกังวลของนักท่องเที่ยวรุ่นเก่า ซึ่งเป็นผู้ที่เคยมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกตั้งแต่แรกเริ่มที่มีการเปิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและได้มีโอกาสสัมผัสวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น คือ สภาพที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยเฉพาะลักษณะที่มีแม่ค้าพายเรือขายของได้ถูกแทนที่โดยรถยนต์รับจ้างบริการนำเที่ยว ในขณะที่เรือพายเป็นลักษณะของการจอดบริเวณท่าใดท่าหนึ่ง ด้วยเหตุนี้นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จึงมีความต้องการที่จะให้พยายามรักษาลักษณะของตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่มีการพายเรือขายของในลำคลอง และการนำเที่ยวโดยใช้เรือพายเป็นหลัก

2. ผู้ประกอบการในตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า ผู้ประกอบการในตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีอยู่ 2 ลักษณะคือ

2.1 กลุ่มที่เห็นด้วยกับการเปลี่ยนแปลงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและไม่คิดว่าจะต้องมีการปรับเปลี่ยนใด ๆ โดยมองว่าสิ่งที่เป็นอย่างนั้นดีแล้ว และการดำเนินธุรกิจที่ประสบความสำเร็จนั้นมาจากการคิดและทำด้วยตัวของผู้ประกอบการเองเพียงลำพัง ไม่ได้มีการช่วยเหลือจากผู้ใด ดังนั้นความต้องการส่วนใหญ่จึงมุ่งเพียงแค่การมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวและจับจ่ายใช้สอยเพื่อซื้อสินค้าในท่าของตนเป็นหลัก โดยไม่คิดว่าจะต้องพัฒนาอะไรอีกเพิ่มเติมในแง่ของสภาพความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวก นอกจากต้องการให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามายังท่าของตนอย่างต่อเนื่องผ่านกลยุทธ์ต่าง ๆ ดังนั้น ผู้ประกอบการกลุ่มนี้จึงไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสะท้อนคิดเพื่อหาแนวทางในการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้มีความยั่งยืน ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่สอดคล้องกับการบอกเล่าของเจ้าหน้าที่ภาครัฐและผู้ประกอบการอีกกลุ่มที่ได้สะท้อนถึงลักษณะของผู้ประกอบการกลุ่มนี้ตรงกันว่า มักเป็นผู้ประกอบการที่มีฐานะดีหรือร่ำรวยแล้ว จึงไม่มีความเดือดร้อนใด ๆ หากตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะต้องปิดตัวลง และไม่ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมพัฒนาใด ๆ

2.2 กลุ่มที่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง แต่ยังคงให้ความสำคัญกับการรักษาสິงที่เป็นอัตลักษณ์เดิมของตลาดน้ำดำเนินสะดวก เนื่องจากผู้ประกอบการกลุ่มนี้มีมุมมองว่าหัวใจหลักสำคัญที่ช่วยดึงดูดให้นักท่องเที่ยวคงอยู่ก็คือ การยังคงมีเรือพายโดยพ่อค้า-แม่ค้าในตลาดน้ำดำเนินสะดวก ทำให้ในแง่ของความต้องการจึงมุ่งเรื่องการรักษาภาพของตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่เคยมีมาในอดีต โดยเฉพาะพวกเรือพาย และการค้าขายทางน้ำของพ่อค้า-แม่ค้า ในขณะเดียวกันเมื่อสะท้อนถึงภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งมีเรือยนต์ และการค้าขายทางบกด้วยนั้น ผู้ประกอบการกลุ่มนี้ได้มีความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในบริบทของการแข่งขันปัจจุบัน จึงเพียงแค่ต้องการให้สิ่งใหม่ที่เกิดขึ้นสามารถมีควบคู่กันไปกับสิ่งที่มีอยู่เดิม ไม่ใช่การทำลายสิ่งที่มีมาแต่เดิมให้หมดไป ดังนั้นในการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกสำหรับผู้ประกอบการกลุ่มนี้จึงมีการเสนอแนวทางการพัฒนาในลักษณะของการประนีประนอมให้สามารถอยู่ร่วมและไปด้วยกันได้ โดยมองว่าเรื่องของการมีจิตสำนึกต่อส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้เกิดการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ และหากยังมีหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลางที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความเข้าใจและการปฏิบัติให้ไปในทิศทางเดียวกัน ก็จะทำให้การพัฒนาและแก้ปัญหาประสบความสำเร็จได้มากขึ้น ซึ่งรายละเอียดของข้อเสนอแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกนั้นจะขอกกล่าวในหัวข้อต่อไป

3. เจ้าหน้าที่ภาครัฐ

เมื่อพิจารณามุมมองของเจ้าหน้าที่ภาครัฐพบว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐมีความต้องการหลักอยู่ 2 ประเด็นใหญ่ ซึ่งสามารถแบ่งออกได้ดังนี้คือ

3.1 ความต้องการให้ผู้ประกอบการและคนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกมีการร่วมมือกันจัดการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยเฉพาะผลกระทบที่มาจากรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวของผู้ประกอบการบางราย ซึ่งเจ้าหน้าที่ภาครัฐไม่สามารถดำเนินการแก้ไขได้เอง หากปราศจากการร่วมมือกันของผู้ประกอบการต่าง ๆ โดยปัญหาที่พบคือ การไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้ประกอบการรายใหญ่บางราย ไม่ว่าจะเป็นการร่วมประชุม หรือร่วมปฏิบัติตามกฎกติกาที่ภาครัฐได้พยายามกำหนดเพื่อให้สามารถประกอบอาชีพร่วมกันได้ของผู้ประกอบการในตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้

3.2 ความต้องการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก พบว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐยังมีความเชื่อมั่นว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวกสามารถพัฒนาและทำให้คงอยู่ต่อไปได้ โดยอาศัยการร่วมมือกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผู้ประกอบการ รวมถึงการรักษาอัตลักษณ์เดิมที่เป็นเสน่ห์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้ นอกจากนี้ ความต้องการที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งสำหรับการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกในมุมมองของเจ้าหน้าที่ภาครัฐก็คือ การมีหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลางที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเข้ามาช่วยสนับสนุนงบประมาณและกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ

จากความต้องการของทั้งสามกลุ่มสะท้อนให้เห็นว่าทุกกลุ่มต่างล้วนต้องการการรักษาอัตลักษณ์ ความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้ นั่นคือ การขายของทางน้ำโดยมีเรือพายเป็นพาหนะสำคัญ ซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกไม่ว่าจะเป็นกลุ่มผู้ประกอบการซึ่งถือว่าเป็นคนในชุมชนและกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐจึงมีความต้องการให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนา โดยที่มีหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลางเข้ามาเป็นตัวเชื่อมประสานความสัมพันธ์ ความเข้าใจต่อกัน และสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่ช่วยในการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก จึงนำไปสู่การเสนอเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่มีทั้งลักษณะของการปรับเปลี่ยนเพิ่มเติมและการแก้ไขปัญหาที่มีอยู่ในตลาดน้ำดำเนินสะดวก เพื่อจุดหมายร่วมกันในการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้และทำให้การท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกยังคงมีอยู่อย่างยั่งยืน ดังที่จะกล่าวต่อไป

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำอย่างยั่งยืน

การมีส่วนร่วมสะท้อนคิดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตลาดน้ำดำเนินสะดวกทั้ง 2 กลุ่มในการศึกษาค้นคว้า ทำให้พบว่าแนวทางการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกสามารถดำเนินการได้ โดยแบ่งออกเป็น 3 ระยะดังนี้

1. แนวทางระยะสั้น ควรเริ่มต้นด้วยการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นความสำคัญและประโยชน์ที่ได้จากสิ่งที่คิดทำร่วมกัน แล้วหาภาคีหรือเจ้าภาพที่มีอำนาจ (เช่น รัฐบาล/กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา) ที่สามารถเป็นแกนกลางและไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมาสนับสนุนกิจกรรมที่คิดทำร่วมกันเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้การเริ่มต้นพัฒนาสามารถเริ่มจากกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีเป้าหมายเดียวกัน ในการวางแผนพัฒนาทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งร่วมกัน และกล้านำเสนอความคิดที่ดีไปยังผู้เกี่ยวข้องที่มีอำนาจเพื่อนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการปฏิบัติ และกลายเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป เช่น

- ความคิดในเรื่องการสำรวจและวางแผนเพื่อหาโซนเหมาะสมที่จะเป็นจุดศูนย์กลาง ที่ทำหน้าที่ (1) เป็นจุดจอดเรือ/พักเรือ สำหรับให้เรือยนต์จอด และปล่อยนักท่องเที่ยวเดิน/ลงเรือพายเข้าไปตลาดน้ำ อันช่วยลดปัญหาจากเรือยนต์ ได้แก่ เรือติด ควันดำ และเสียงดังที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำดำเนินสะดวก (2) เป็นจุดจอดรถของนักท่องเที่ยวและบริษัททัวร์ โดยไม่มีเรื่องผลประโยชน์ส่วนตัวกับท่าใดท่าหนึ่ง และจัดบริการเรือพายต่อไปยังตลาดน้ำ โดยให้เรือพายจากท่าเรือที่มีอยู่เดิมในตลาดน้ำดำเนินสะดวกมาจอดให้บริการกับนักท่องเที่ยวที่จุดตรงนี้ได้ ซึ่งช่วยลดปัญหาเรื่องการให้ค่าตอบแทนพิเศษแก่แม่ค้าคู่เทศก์หรือคนขับรถ และที่สำคัญคือยังเป็นการคงอัตลักษณ์ความเป็นตลาดน้ำไว้ (3) เป็นจุดรวมของดีดำเนินสะดวก ซึ่งคนในชุมชนสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรของตนมาขาย เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนโดยตรง และ (4) เป็นจุดแสดงวัฒนธรรมของจังหวัดราชบุรี โดยจัดแสดงช่วงบ่ายเพื่อเป็นการต่อยอดจากตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งเปิด

ในช่วงเช้า และถือเป็นการสร้างจุดขาย ทั้ง 4 ข้อนี้ถือเป็นการแก้ปัญหาบางอย่างที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำและยังเป็นการพัฒนาต่อยอดจากตลาดน้ำดำเนินสะดวก นั่นคือ นักท่องเที่ยวยังคงเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกในช่วงเช้า พอช่วงบ่ายก็มีสถานที่ให้เที่ยวชมต่อได้ โดยที่ไม่ต้องไปสถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่น แต่สามารถท่องเที่ยวในบริเวณโดยรอบ ซึ่งสนับสนุนการคงอยู่ของตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ต่อไป

- ความคิดเรื่องการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวดำเนินสะดวก เนื่องจากในอำเภอดำเนินสะดวกมีสถานที่ท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมายทั้งทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม หากประสานความร่วมมือกันก็จะยิ่งสร้างความยั่งยืนให้กับการท่องเที่ยวตลาดน้ำและสถานที่ท่องเที่ยวแห่งอื่นด้วย

- ความคิดในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันของตลาดน้ำดำเนินสะดวก เช่น ปัญหาเรื่องของราคาสินค้าและการให้บริการต่าง ๆ เนื่องจากผู้ประกอบการในตลาดน้ำดำเนินสะดวกส่วนหนึ่งยอมรับว่าปัญหาเรื่องราคาราคานั้นมีอยู่จริง ซึ่งได้มีความพยายามร่วมกันจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาดังกล่าว เช่น การติดป้ายราคาสินค้า ค่าเรือที่ชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามยังไม่ได้มีการปฏิบัติอยู่ในผู้ประกอบการทุกราย ดังนั้นจึงได้มีการขอเสนอแนะแนวทางเพิ่มเติมคือ การขอความร่วมมือจากฝ่ายที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็นดังนี้

(1) ภาคส่วนของรัฐ: พิจารณาในเรื่องของ 1.1) การสร้างความเข้าใจกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง 1.2) การกำหนดมาตรฐานร่วมกัน เช่น การตั้งราคาค่าบริการเรือนำเที่ยว แม้ปัจจุบันมีการตั้งราคาไว้ แต่ทั้งนี้ควรเพิ่มในส่วนของการตั้งผู้ประกอบการได้มีส่วนร่วมและคำนึงถึงความเหมาะสมคือ ผู้ประกอบการ รวมทั้งคนพายเรือสามารถอยู่ได้ และนักท่องเที่ยวสามารถยอมรับในราคาดังกล่าวได้เพื่อให้เกิดเป็นมาตรฐานเดียวกันและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน อันช่วยลดปัญหาการเรียกราคาแตกต่างกันและมีราคาแพง 1.3) การสนับสนุนงบประมาณดำเนินงานแก่กลุ่มที่นำเสนอแนวคิดที่ดีต่อการพัฒนา 1.4) การกวดขันและติดตามการปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกันกับผู้ประกอบการทุกรายอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอโดยที่ไม่ต้องรอให้เกิดปัญหาข้อร้องเรียนจากนักท่องเที่ยว 1.5) การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้ไม่ปฏิบัติตามกฎหรือข้อตกลงร่วมกัน และ 1.6) การสร้างกิจกรรมเพื่อชุมชนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วม

ในการปฏิบัติของส่วนภาครัฐข้างต้นนี้ ภาครัฐจำเป็นต้องทำการศึกษาบริบทของปัญหาที่เกิดขึ้นในตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้เข้าใจ ก่อนที่จะกำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานหรือการสนับสนุนใด ๆ เพื่อให้สามารถแก้ไขได้ตรงจุด และนำไปสู่การพัฒนาได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยไม่ได้เป็นเพียงแค่การแก้ปัญหาอย่างผิวเผินเท่านั้น ซึ่งการจะเข้าใจในบริบทของปัญหาได้นั้น ภาครัฐต้องอาศัยการร่วมมือจากผู้ประกอบการในการให้ข้อมูลที่เป็นจริงด้วย ดังนั้นการร่วมมือกันจึงกลายเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนานั่นเอง นอกจากนี้ตัวภาครัฐต้องแสดงให้เห็นถึงความจริงใจ และการปฏิบัติอย่างต่อเนื่องที่นำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ต่อไป

(2) ภาคส่วนของผู้ประกอบการ: แม้ในปัจจุบันจะไม่สามารถดึงผู้ประกอบการทุกรายมาร่วมมือกันได้ แต่กลุ่มผู้ประกอบการที่มีจิตสำนึกรักและต้องการอยากให้ตลาดน้ำดำเนินสะดวกยังคงอยู่ต่อไปด้วยภาพลักษณ์ที่ดี ต้องอาศัยความร่วมมือกันและยึดหลักความพอเพียงภายใต้คุณธรรมและความรู้ ซึ่งจะนำไปสู่ 2.1) การปฏิบัติตามข้อตกลง/กติการ่วมกันกับกลุ่มภาครัฐและผู้ประกอบการด้วยความซื่อสัตย์ และ 2.2) การเสียสละประโยชน์ส่วนตนด้วยการคำนึงถึงส่วนร่วม นั่นคือ ไม่มองเรื่องการแข่งขันเพื่อให้ตนชนะเป็นสิ่งสำคัญ แต่มองเรื่องการทำเพื่อส่วนร่วมเป็นการทำให้เกิดการอยู่รอดร่วมกัน ซึ่งส่วนหนึ่งจะเป็นการช่วยลดปัญหาของการต้องจ่ายค่าตอบแทนพิเศษกับผู้ที่พักท่องเที่ยวมา เนื่องจากหากผู้ประกอบการมีการร่วมมือกันมากขึ้นเท่าไร มีมาตรฐานเดียวกัน และมุ่งเน้นการพัฒนาในส่วนของตนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ก็จะไม่จำเป็นต้องใช้รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวที่อาศัยบุคคลภายนอกที่ต้องคอยพึ่งพาบุคคลอื่นและนำมาซึ่งปัญหาต่าง ๆ ในตลาดน้ำ

(3) ภาคส่วนของนักท่องเที่ยว: นักท่องเที่ยวเปรียบเสมือนลูกค้าหรือผู้มาใช้บริการของตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ ซึ่งถือเป็นบุคคลสำคัญในการทำตลาดน้ำแห่งนี้ยังคงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวหรือไม่ หากวันใดที่นักท่องเที่ยวเริ่มมีความคิดไม่ต้องการจะมาเที่ยวตลาดน้ำแห่งนี้แล้ว นั่นหมายถึงว่าตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะค่อย ๆ เลือนหายไปจากการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของไทยในที่สุด ซึ่งในส่วนนี้ผู้ประกอบการหลายรายยังมีความเชื่อมั่นว่าด้วยชื่อเสียงที่ดีมาในอดีตของตลาดน้ำดำเนินสะดวกจึงทำให้นักท่องเที่ยวที่ยังไม่เคยเข้ามาสัมผัสมีความต้องการที่จะมาเที่ยว ณ ตลาดน้ำแห่งนี้ โดยผู้ประกอบการที่มีการให้บริการที่ดีกับนักท่องเที่ยวจนเกิดความประทับใจก็มักได้รับเสียงสะท้อนจากนักท่องเที่ยวว่าจะกลับมาเที่ยวอีก แต่ในขณะเดียวกันก็มีเสียงสะท้อนที่นักท่องเที่ยวมีการร้องเรียนปัญหาต่าง ๆ ที่ได้รับจากการมาเที่ยวตลาดน้ำแห่งนี้ด้วย ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า ทุกฝ่ายยอมรับว่าการมาเที่ยวที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกแห่งนี้ นักท่องเที่ยวอาจได้เจอกับความประทับใจหรือไม่ประทับใจเกิดขึ้นได้ เนื่องจากตลาดน้ำดำเนินสะดวกยังมีผู้ประกอบการบางรายที่คำนึงถึงแต่ผลประโยชน์ของตน ดังนั้นจึงได้มีการเสนอแนวทางร่วมกันในส่วนของนักท่องเที่ยวดังนี้ 3.1) การแจ้งข้อมูลปัญหา: ทั้งในรูปแบบของการแจ้งโดยตรงกับภาครัฐหรือการเผยแพร่ผ่านทางสื่อต่าง ๆ นั้น ขอให้ระบุอย่างชัดเจนว่าได้รับการกระทำที่เอาเปรียบจากผู้ประกอบการรายใด ทำใด โดยไม่ควรเป็นลักษณะของการกล่าวเหมารวมว่าเกิดเหตุการณ์ที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งนำไปสู่ภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกทั้งหมด โดยแนวทางดังกล่าวนี้จะช่วยให้สามารถดำเนินการลงโทษหรือจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงจุด และช่วยเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวรายอื่น ๆ รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ชัดเจนถูกต้องมากขึ้น 3.2) การรู้จักเลือกและรับ: ในการมาท่องเที่ยวขอให้นักท่องเที่ยวมีการสอบถามราคาจากผู้ประกอบการก่อนทำการตัดสินใจซื้อ หากนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจถึงค่อยดำเนินการซื้อต่อไป เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดปัญหาการถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบการบางรายที่ยังไม่ให้ความร่วมมือ และ 3.3) การเห็นคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยว

เช่น การให้ความร่วมมือปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชน การรักษาความสะอาดให้กับตลาดน้ำดำเนินสะดวกด้วยการไม่ทิ้งขยะลงในลำคลองหรือพื้นที่ท่องเที่ยว เป็นต้น

2. แนวทางระยะกลาง คือ การนำผลที่เกิดในระยะสั้นเป็นตัวอย่างให้กับกลุ่มใหม่ได้เห็น มีการประชาสัมพันธ์สิ่งดี ๆ เรื่องดี ๆ ให้เป็นที่รับรู้ ซึ่งเป็นการช่วยขยายกลุ่มคนที่รักและใส่ใจต่อส่วนรวมให้มีมากขึ้น และเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมที่จะช่วยสานต่อและต่อยอดความคิดที่ดีในการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้ยังคงอยู่ต่อไป

ลักษณะที่เกิดขึ้นในระยะกลางนี้ คือ การสร้างความต่อเนื่องจากการปฏิบัติที่กล่าวมาทั้งหมดในแนวทางระยะสั้น โดยการดำเนินการพัฒนาในแต่ละเรื่องไม่สามารถยืนยันว่าผลจะเห็นได้ในช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งในบางครั้งมีความจำเป็นต้องอาศัยระยะเวลาและการกระทำที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ ทำให้เงื่อนไขของการพัฒนาที่สำคัญอีกอย่างก็คือ การปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แต่ทั้งนี้ในช่วงของการปฏิบัติดังกล่าวที่ได้มีการทำ ควบคุม และติดตาม ก็จำเป็นต้องรู้จักการปรับปรุง ปรับแก้ให้มีความเหมาะสมกับบริบทหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากวิธีการใดดำเนินการแล้วเห็นผลชัดเจนว่าเป็นวิธีการที่ไม่สามารถใช้ได้ผลหรือไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ก็มีความจำเป็นต้องรู้จักการปรับเปลี่ยน ซึ่งสามารถเทียบเคียงได้กับการประยุกต์ใช้วงจรการปรับปรุงตามวิธีของ PDCA ที่ประกอบด้วย 1) การวางแผน: Plan 2) การปฏิบัติ: Do 3) การศึกษาตรวจสอบ: Check และ 4) การปรับปรุงพัฒนา: Act

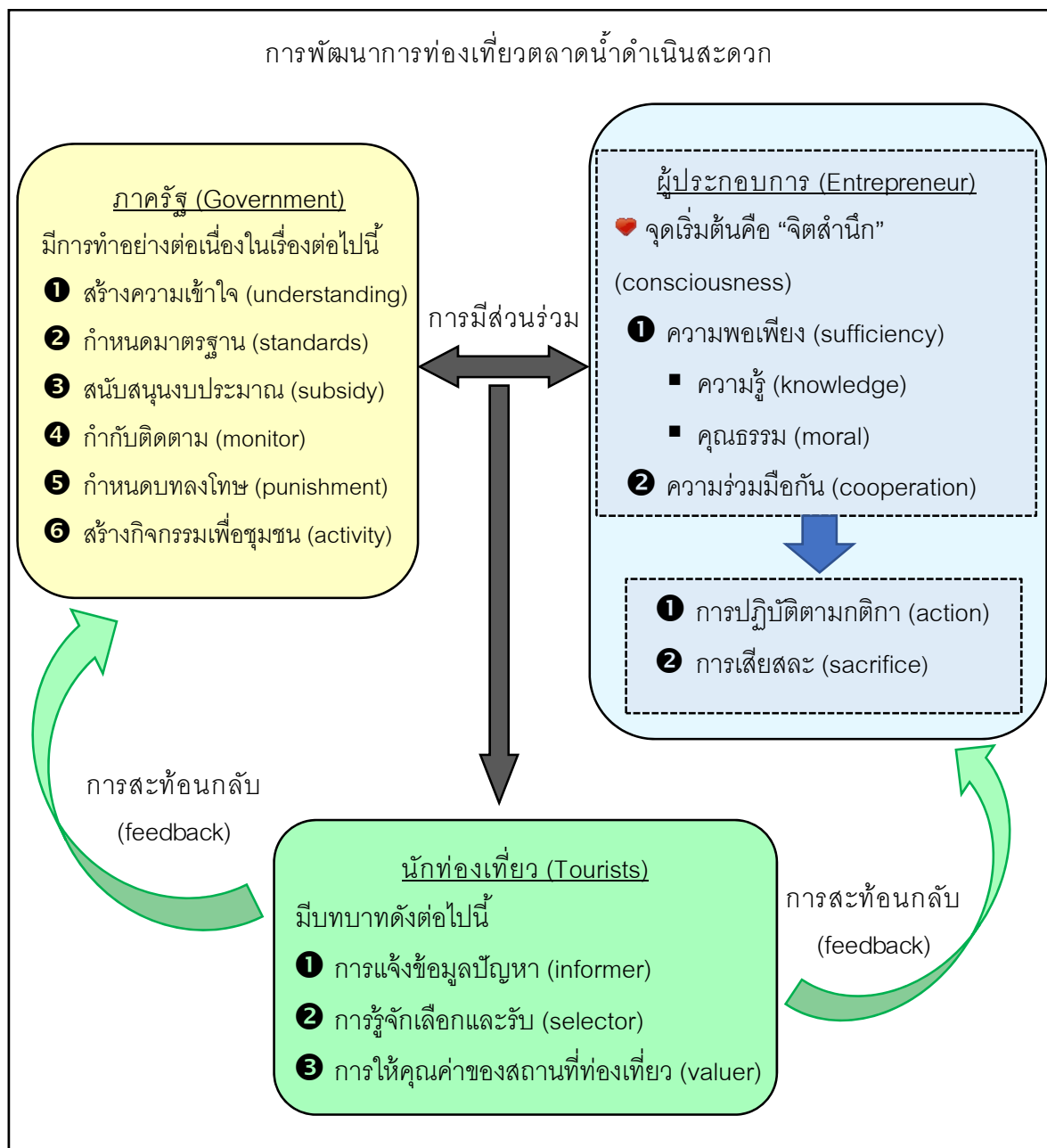
อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำหรับภาครัฐที่เกิดขึ้นคือ การที่แต่ละหน่วยงานมีหน้าที่และอำนาจเฉพาะด้าน ซึ่งหากต้องมีการดำเนินการแก้ไขที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่น ๆ ที่เกินขอบเขตหน้าที่ของหน่วยงานตน ก็จะทำให้เพียงแค่ประสานครั้งคราว ทำให้การพัฒนาที่เสนอในระยะกลางนี้ทั้งภาครัฐและภาคผู้ประกอบการมองว่าจำเป็นต้องอาศัยคนกลางมาเป็นเจ้าภาพ ซึ่งหน่วยงานใหญ่ที่เหมาะสมในที่นี้ได้เสนอว่าควรเป็นการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) เนื่องจากเป็นหน่วยงานรัฐวิสาหกิจภายใต้การกำกับดูแลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งมีการกิจส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทยโดยตรง

3. แนวทางระยะยาว คือ การปลูกฝังคนรุ่นใหม่ เปรียบเหมือนการสร้างต้นกล้าเล็ก ๆ ให้ค้ำถึงส่วนรวม รู้จักทำหน้าที่เพื่อชุมชน โดยกระทำอย่างต่อเนื่อง แม้ปัจจุบันอาจมีที่ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ในอนาคตจะสำเร็จได้ ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างคนรุ่นใหม่ที่รักและใส่ใจท้องถิ่น โดยคอยขัดเกลาทางสังคมให้แก่คนรุ่นใหม่ได้ซึมซับหรือเรียนรู้ในสิ่งที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการพัฒนาระยะสั้น ระยะกลาง หรือระยะยาว การพัฒนาจะประสบความสำเร็จได้ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้ง 3 ฝ่าย คือ 1) รัฐ 2) ผู้ประกอบการ และ 3) นักท่องเที่ยว จำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการร่วมมือกัน ซึ่งสามารถสรุปเป็นแผนภาพให้เห็นแนวทางที่เป็นหลักปฏิบัติที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้ยั่งยืนต่อไปได้ ดังภาพที่ 2

จากแนวทางการพัฒนาดังกล่าวข้างต้นถือเป็นเพียงข้อสรุปสำคัญส่วนหนึ่งที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ซึ่งผู้วิจัยได้เปรียบเสมือนคนกลางที่ช่วยประสานเพื่อส่งต่อความคิดดี ๆ จากเสียงสะท้อนส่วนหนึ่งของผู้เกี่ยวข้องกับตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดยผู้มีส่วนร่วมทุกคนต่างเห็นพ้องกันว่า การจะพัฒนาให้สำเร็จได้ขึ้นอยู่กับบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย ทั้งในส่วนของภาครัฐที่ควรต้องรับฟังปัญหา หาทางแก้ไข ติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ส่วนของผู้ประกอบการและคนในชุมชนจะต้องมีใจเดียวกันในการนึกถึงส่วนรวม ซึ่งการจะสร้างจิตสำนึกได้อาจต้องเริ่มจากการให้ได้เห็นประโยชน์ที่บุคคลเหล่านั้นจะได้รับและมีความเข้าใจในเรื่องของการพัฒนาอย่างถูกต้อง ในขณะที่นักท่องเที่ยวก็ต้องรู้จักให้และเห็นคุณค่าของสถานที่ท่องเที่ยววนั้น ด้วยการปฏิบัติตามกฎระเบียบที่ถูกต้อง รู้จักเลือกและรับ เป็นต้น ซึ่งหากแต่ละฝ่ายสามารถปฏิบัติตามแนวทางการพัฒนาที่ได้ร่วมกันนำเสนอมาข้างต้น อย่างน้อยจะเป็นพื้นฐานสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้กับการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกต่อไปได้ และทำให้ทุกฝ่ายได้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นส่วนของนักท่องเที่ยวที่จะได้รับความสะดวกกาย สบายใจในการมาเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก ส่วนของผู้ประกอบการและคนในชุมชนที่จะได้ช่องทางของการประกอบธุรกิจที่หลากหลาย และขยายพื้นที่ในลักษณะของเครือข่ายที่ยังคงรักษาความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ต่อไป อันนำไปสู่การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งในแง่สภาพทางด้านเศรษฐกิจและสังคม และสุดท้ายคือส่วนของภาครัฐที่จะสามารถพัฒนาพื้นที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้จากการร่วมมือของผู้ประกอบการและคนในชุมชนซึ่งแม้ว่าจะไม่สามารถทำให้ทุกคนมาร่วมกันได้ แต่หากได้มีการเริ่มก็ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีของการพัฒนาขั้นแรกที่จะนำไปสู่ขั้นของการสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ต่อไป

แผนภาพที่ 2: แนวทางปฏิบัติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก

อภิปรายผลการศึกษา

ตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้นั้นมาจากวิถีชีวิตเริ่มแรกของคนในชุมชนที่มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางน้ำระหว่างกันของคนในชุมชนและพื้นที่โดยรอบ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส และบริบทแวดล้อมที่มีคลองน้ำใสสะอาด ซึ่งความเป็นธรรมชาติที่มีเสน่ห์

ของสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกดังกล่าวได้ทำให้ผู้พบเห็นจากภายนอกชุมชนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตลาดน้ำแห่งนี้และนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน แต่ทั้งนี้การจะรักษาให้การท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกยังคงดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืนก็เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นในตลาดน้ำแห่งนี้ ซึ่งแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้ยั่งยืนได้นั้นจึงควรต้องให้ความสำคัญและรักษาอัตลักษณ์ของความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่ทุกฝ่ายต่างเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นสิ่งที่ดึงดูดของตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้ด้วย ดังที่ Eber 1993 (cited in Pimrawee Rocharungsat 2010, 13-14); Chulalongkorn University. Environmental Research Institute, and Bumi Kita Foundation (2007, 3) ได้กล่าวไว้ว่าการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้จำเป็นต้องยึดถือหลักการที่สำคัญ 3 ข้อ คือ 1) ความเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 1) ความเป็นมิตรต่อชุมชน และ 3) ความเป็นมิตรต่อนักท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นค่อนข้างมากในตลาดน้ำดำเนินสะดวกอาจมองได้ว่าเป็นการปรับตัวให้เข้ากับบริบทของการแข่งขันทางธุรกิจเพื่อการอยู่รอดของผู้ประกอบการและคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติก็ตาม แต่หากการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้กลายเป็นการทำลายอัตลักษณ์ที่เป็นสิ่งดึงดูดหายไป ก็จะทำให้เสน่ห์ของความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกหมดไปเช่นกัน ดังนั้นการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่าง ๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยร่วมกันบอกเล่าถึงความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่ช่วยสะท้อนถึงอัตลักษณ์ที่มีอยู่เดิมและที่เกิดขึ้นมาใหม่ รวมถึงความต้องการและแนวทางการพัฒนาตลาดน้ำดำเนินสะดวก ถือเป็นสัญญาณที่ดีของแนวโน้มที่จะร่วมกันคงรักษาอัตลักษณ์เดิมของตลาดน้ำดำเนินสะดวกไว้ อันช่วยทำให้แหล่งท่องเที่ยวแห่งนี้ยังคงเสน่ห์ที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเยือนต่อไปและนำไปสู่การทำให้ผู้ประกอบการและคนในชุมชนยังคงมีอาชีพและรายได้จากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น ดังที่ World Tourism Organization (2016, 20) ได้สรุปถึง 3 เสาหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนว่าประกอบด้วย 1) การปฏิบัติที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 2) การสนับสนุนเพื่อการปกป้องสิ่งที่สืบต่อกันมาทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรม และ 3) ผลประโยชน์ทางสังคมและเศรษฐกิจที่จับต้องได้ไปสู่คนท้องถิ่นที่เป็นเจ้าของพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งการมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชมอย่างเพียงพอ โดยมีผลทางลบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุดหรือไม่มีเลยอย่างยั่งยืนยาว (Boonlert Jittungwattana and Pensiri Srikampha 2014, 12)

นอกจากนี้ หากสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือกันระหว่างกลุ่มต่าง ๆ พร้อมกับมีความรู้และความเข้าใจในบริบทของพื้นที่การท่องเที่ยว ก็จะช่วยเสริมสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนท่องเที่ยวแห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาเป็นคนกลางสำคัญในการประสานความร่วมมือและกำหนดกฎระเบียบ ข้อปฏิบัติระหว่างกันของภาครัฐ ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบของ Chonthun Sangpoom et al. (2013, 191) ที่สรุปไว้ว่า หน่วยงานรัฐต้องให้ความสำคัญกับการสร้างเครือข่ายการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง และต้องมีความรู้ใน

สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนที่เป็นชุมชนท่องเที่ยว ดังนั้น การท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกจะเคียงข้างอยู่กับสังคมไทยได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ จึงต้องขึ้นอยู่กับทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง โดยขอเพียงแค่กล้าที่จะมีการเริ่มต้นและกระทำการอย่างต่อเนื่อง เพราะความสำเร็จจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากไร้ซึ่งการเริ่มต้นที่ดี

ข้อเสนอแนะ: ทางเลือกของการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก

จากข้อค้นพบในงานวิจัยครั้งนี้สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะได้ 2 ระดับคือ

1. ข้อเสนอแนะระดับบุคคล

ระดับบุคคลที่สำคัญในที่นี้ หมายถึง ผู้ประกอบการและคนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งถือเป็นบุคคลหลักที่สามารถช่วยรักษาหรือเสริมสร้างความยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้และยังถือเป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับการคงอยู่ของตลาดน้ำดำเนินสะดวก กล่าวคือ การที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้รับการยอมรับให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญส่งผลต่อสภาพทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นของคนในชุมชน รวมถึงการมีอาชีพต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน ซึ่งนำไปสู่การเกิดผู้ประกอบการที่เป็นทั้งคนในและคนนอกชุมชนขึ้นมา แต่ทั้งนี้หากความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกเกิดการเปลี่ยนแปลงจนไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนได้ ก็ย่อมส่งผลเสียต่อผู้ประกอบการและคนในชุมชนเช่นเดียวกัน ซึ่งจากการศึกษาครั้งนี้ทำให้มองเห็นว่าผู้ประกอบการและคนในชุมชนควรมีการดำเนินการดังนี้

1.1 ควรต้องพึงระวังถึงผลกระทบหรือปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาจากรูปแบบการจัดการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์เดิมของตลาดน้ำดำเนินสะดวก ซึ่งเป็นเสน่ห์ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเยือนตลาดน้ำแห่งนี้

1.2 การกระทำต่าง ๆ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์ส่วนรวมร่วมกับประโยชน์ทางธุรกิจ โดยต้องยอมรับว่าคนในสังคมปัจจุบันแม้จะมองการทำธุรกิจว่าเป็นในเชิงผลประโยชน์ส่วนตัวก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนในการพัฒนาทางธุรกิจ รวมทั้งการคำนึงถึงหลักของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนโดยให้ครอบคลุมในมิติ 3 ด้านหลัก คือ มิติสภาพแวดล้อม มิติสังคม และมิติเศรษฐกิจ

1.3 ควรดำรงรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวให้คงอยู่คู่กับการเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก ได้แก่ (1) การรักษาสิ่งดึงดูดใจหรือที่สร้างความประทับใจให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ลักษณะของการเป็นผู้ประกอบการ/แม่ค้า-พ่อค้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส พุดจาดี การแต่งกายและใส่สบแบบแม่ค้าสมัยก่อน (2) การรักษากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เป็นเสน่ห์ของตลาดน้ำดำเนินสะดวก เช่น การพายเรือนักท่องเที่ยวชมสวน/ซื้อ

ของต่าง ๆ และการซื้อขายยังคงรักษาให้มีลักษณะของการซื้อขายทางน้ำ มิฉะนั้นแล้ว อุตลักษณ์ของความเป็นตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่แตกต่างจากตลาดน้ำแห่งอื่นก็จะหายไปเป็นที่สุดได้

2. ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการในฐานะเป็นคนกลางที่เข้ามาร่วมผลักดันให้การท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยให้การสนับสนุนดังนี้

2.1 กฎเกณฑ์ในการปฏิบัติสำหรับผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว รวมถึงบทลงโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน โดย (1) การกำหนดควรพิจารณาจากบริบทของตลาดน้ำดำเนินสะดวก และให้ผู้ประกอบการทุกรายได้มีส่วนในการคิดกฎเกณฑ์ร่วมกัน ซึ่งจะกลายเป็นกติกาที่ทุกคนเป็นเจ้าของ อันนำไปสู่การยอมรับและปฏิบัติตามกฎเกณฑ์เหล่านั้นได้ง่ายขึ้น (2) ประชาสัมพันธ์ให้เกิดการรับรู้โดยทั่วกันในทุกระดับและทุกบุคคลที่เกี่ยวข้อง พร้อมกับการสร้างความเข้าใจให้ถูกต้องตรงกันก่อนประกาศใช้กฎเกณฑ์เหล่านั้น (3) การติดตามอย่างต่อเนื่อง และปฏิบัติด้วยความเท่าเทียมกัน

2.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวก ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของแผน แนวทาง หรือวิธีการก็ตาม ทางภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรนำมาพิจารณาถึงข้อดีและความเหมาะสมของแต่ละความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ก่อนให้การสนับสนุนงบประมาณเพื่อผลักดันให้ได้ถูกนำไปใช้ และก่อให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามในหลักของความยั่งยืนนั้นจะต้องอยู่บนพื้นฐานของความสามารถพึ่งตนเองได้ด้วย ดังนั้นทางภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องให้การสนับสนุนพร้อมไปกับการเป็นพี่เลี้ยงเพื่อให้ผู้ประกอบการและคนในชุมชนตลาดน้ำดำเนินสะดวกสามารถดำเนินการสานต่อเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกได้ด้วยตนเองต่อไป โดยไม่หวังแต่จะพึ่งงบประมาณจากภาครัฐเพียงอย่างเดียวในทุกครั้ง ซึ่งการมีฐานที่เข้มแข็งจะนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้อย่างแท้จริง โดยมีรัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นเพียงแค่ผู้วางรากฐานและสนับสนุนในเบื้องต้น ก่อนที่จะปล่อยให้ผู้ประกอบการและคนในชุมชนทำการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกต่อไป

2.3 การสะท้อนภาพลักษณ์ของการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกที่มักพบเห็นได้โดยง่าย ก็คือการผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ทั้งในลักษณะของการโพสต์ข้อความและภาพต่าง ๆ ซึ่งทำให้ข้อมูลปรากฏออกมาให้สาธารณชนรับรู้ได้อย่างรวดเร็วและง่ายดาย ลักษณะดังกล่าวนี้มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนั้นภาครัฐและหน่วยงานอย่างกลุ่มสถาบันสื่อสารมวลชนควรมีการกลั่นกรองข้อมูลจากสื่อเหล่านั้นให้มีความกระจ่างชัดมากขึ้นโดยทำการปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและตรงกับความเป็นจริงก่อนการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชน

2.4 การตั้งศูนย์ให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวและรับเรื่องราวเรียนต่าง ๆ เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาสำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังตลาดน้ำดำเนินสะดวก โดย (1) ศูนย์ดังกล่าวควรมีการตั้งอยู่ในทำเลที่

นักท่องเที่ยวสามารถสะดวกในการเข้ามาติดต่อหรือขอความช่วยเหลือได้โดยง่าย และ (2) ประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รับทราบข้อมูลอย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องบริการ การรับเรื่องร้องเรียน หรือการช่วยแก้ปัญหาของนักท่องเที่ยว ซึ่งการจัดตั้งศูนย์นี้อาจช่วยลดความรุนแรงของปัญหา และลดการโพสต์ตามสื่อสังคมออนไลน์ให้น้อยลงได้ รวมทั้งยังสามารถทำหน้าที่ช่วยสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องให้กับนักท่องเที่ยว และลดการเกิดอคติที่มีต่อตลาดน้ำดำเนินสะดวกในภาพรวมลงได้

จากข้อเสนอแนะในระดับบุคคลและระดับนโยบายที่กล่าวมาข้างต้น สิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จได้นั้นคือ ความร่วมมือกันพัฒนาของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าได้สะท้อนให้เห็นแนวทางปฏิบัติของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งแต่ละฝ่ายสามารถนำมาปรับใช้ให้เหมาะกับบริบทหรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ณ ช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้ต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่ายสำหรับการให้ข้อมูลและแสดงความคิดเห็นเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำดำเนินสะดวกร่วมกันในการทำวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผู้ให้ทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2559

References

- Boonlert Jittungwattana, and Pensiri Srikampha. 2014. **Kan Phatthana Kan Thongthiao Baep Yangyuen**. [Sustainable Tourism Development]. 2nd ed. Nonthaburi: Thammasan. (in Thai)
- Chulalongkorn University. Environmental Research Institute, and Bumi Kita Foundation. 2007. **Kan Borihan Chatkan Thongthiao Yang Yangyuen Nai Prathet Thai: Withi Patibat Thi Di Samrap Thurakit Khanat Klang Lae Khanat Yom**. [Sustainable Tourism Management in Thailand: A Good Practices Guide for SMEs]. Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chonthun Sangpoom, Dussadee Yoelao, Supavadee Mitsomwang, and Wanwadee Neamsakul. 2013. "Kan Phatthana Chumchon Thongthiao Yang Yangyuen: Kansueksa Phuea Sang Thruesadi Chak Khomun Korani Chumchon Thongthiao Tam Naeothang Pratyta Setthakit Phophiang." [Development of Sustainable Tourism Community: A Study to Develop a Theory on the Philosophy of Sufficiency Economy of Tourism Community Base to]. **Journal of Humanities and Social Sciences, Thaksin University** 7(2): 175-193. (in Thai)

- Jira Buathong. 2014. "Setthakit Kan Thongthiao." [The Tourism Economy]. *Tourism Journal* 3(3): 26-39. (in Thai)
- Mathukorn Thongsopa, Ekkaphong Sornthong, Weerawan Pinyarat, Pornpen Wongsuphachainimit, and Rapeeporn Meebundit. 2011. "**Nairoburoo**": **Ratchaburi Nakhon Pathom**. ["NaiRobRoo": Ratchaburi, and Nakhon Pathom] Bangkok: Sarakadee Press. (in Thai)
- Pimrawee Rocharungsat. 2010. **Kanthongthiao Chumchon**. [Community Tourism]. Bangkok: Odean Store. (in Thai)
- Ratchaburi Provincial Office. Information and Communication Sector. 2014. **Khomun Thuapai Changwat Ratchaburi**. [General Information on Ratchaburi Province]. Ratchaburi: Ratchaburi Provincial Office. (in Thai)
- , 2015. **Khomun Thuapai Changwat Ratchaburi**. [General Information on Ratchaburi Province]. Ratchaburi: Ratchaburi Provincial Office. (in Thai)
- World Tourism Organization. 2016. **Sustainable Cruise Tourism Development Strategies: Tackling the Challenges in Itinerary Design in South-East Asia**. Madrid: World Tourism Organization.
- World Travel and Tourism Council (WTTC). 2017. **Travel and Tourism: Economic Impact 2017 Thailand**. London: World Travel and Tourism Council.